

8.

КРСНА СЛАВА

„И кад жива бића дадоше славу и част и захвалност ономе што седи на престолу, који живи у све векове, падоше двадесет и четири старејшине пред оним што седи на престолу, па се поклонеше ономе што живи у све векове, те метнуше своје круне пред престо говорећи: достојан си Господе и Боже наш, да примиш славу и част и силу, јер ти си створио све и твојом вољом све беше и све би створено.“

Откривење Јованово 4:9-11.

Библија, као божанско откривење дато људима, од своје прве па до задње странице тврди да је Бог једини достојан слављења и хваљења (давања славе и хвале). Бројни стихови Старога и Новога завета то итекако потврђују. Међутим, наш српски народ, поред осталих паганских обичаја и светковина одевених у рухо хришћанства, обдржава и један који је својствен само њему. Реч је свакако о крсној слави. Ова прослава је непозната осталим православним народима и обележава се само у оквирима српског православља (светосавља). Пре него што заједно будемо прочитали признање неколицине православних аутора да се у случају крсне славе ради о християнизованом паганском обичајном ритуалу, и на основу њега донесемо исправан библијски закључак, желим да прочитамо још неке тврдње њихових истоверних колега. Наиме, знатан број теолога српске цркве не жели да призна да светковање крсне славе није део хришћанског новозаветног откривења, већ да припада синкретизму. Тако на пример, на задњој корици књижице „Секте и лажни пророци“ аутора Ранка Јовића (православног свештеника из Неготина), која је изашла 1994. год. са благословом еп. тимочког Јустина Стефановића, стоји представа „седам српских заповести“, које је саставио монах Теодор. Заповести су следеће: не чини издају, помози сваком Србину, чувај српске завете, учи од својих великана, не дај да отимају србиново, славу не остављај и само слога србина спасава. Дакле, међу овим заповестима се налази и она о неостављању крсне славе, односно о њеном стриктном чувању и породичном наслеђивању. То вероватно из разлога што њено светковање може да донесе велике духовне благослове – јер се као такво подразумева Христовим и апостолским учењем.

Јеромонах Атанасије управо пише о томе, говорећи да је слављење Бога и његових светитеља део вере која се практикује од самог почетка хришћанске ере. Под насловом „О крсној слави“, он износи следеће:

„Првохришћанска је вера, од Бога нам дана и од Светих Апостола предана, да славимо Бога и његове Светитеље. Слављење Бога и Божјих Угодника: Анђела, Апостола, Пророка, Мученика, Светитеља, Преподобних и свих Праведника, јесте наш хришћански православни животни став, којим исповедамо веру своју у прави циљ и смисао нашег људ-

ског живота и овде на земљи и у вечности. (...) **Тако су Бога и Његове Свете славили хришћани још од самог почетка**, и зато су многи од њих и сами Свечи постали. (...) Стога и ми, православни хришћани, од самог Господа Христа примивши свету веру и свети завет, слаavimo и прослављамо Бога и Његове свете Угоднике и Бесмртнике: Пресвету Богородицу, Свете Апостоле и Мученике, Свете Оце и праведнике, и тако овим слављењем Бога и светитеља, које је сам Бог прославио зато што су и они Бога прославили, и ми задобијамо вечну славу Божју и наслеђујемо живот вечни.¹

Управо наведени текст се много више односи на православно веровање о поштовању светитеља, које ћемо детаљно да обрадимо у посебном поглављу. Међутим, помињање овог учења (којег заступају и сви остали православни у свету) у тексту о крсној слави је свакако требало да прокрчи пут за оправдавање постојања и практиковања тог нарочитог српског домаћег култа који подразумева још неке посебне елементе. Наиме, поред прослављања и молитвеног обраћања светитељима, светосавски Срби прослављају одређеног свеца као заштитника куће и породице и то посебним славским ритуалом. Јеромонах Атанасије у даљем тексту подразумева да је прослављање крсне славе обавезно за сваког припадника српског народа који верује у Христа:

„Али Свети Отац Српски, Сава Равноапостолни, дао је нама православним Србима и једну посебну српску домаћу Славу – наше Крсно Име, то јест благословио је нашу српску породичну Славу: да свака српска породица, свака кућа и домаћинство слави онога Светитеља на чији су дан наши претци и праоци примили Христову веру и крстили се у име Свете Тројице. То је, дакле, наша српска Крсна Слава или Крсно Име, за које наш верни народ с правом каже: „Ко Крсно Име слави, оно му и помаже“. *Наша Крсна Слава, коју слаavimo посебно у сваком дому и свакој породици (ако се нисмо одрекли вере Христове и имена Србиновог)*, молитвама Светога кога слаavimo оживљава у нама и душама нашим свету и светлу успомену на онај дан када смо се сви породично крстили и христијанизовали, када смо се и наши претци и ми за њима вером и крштењем у Христа ухристовили и охристовили, кад смо се учрквили и оцрквили, да би се обожили и обесмртили како то лепо вели наш нови угодник Божји Отац Јустин.“²

Поред директног повезивања исповедања Христове вере и светковања крсне славе код српског народа, што би требало да значи да сваки Србин – хришћанин мора да слави и домаћу славу, јер у супротном или није Србин или није хришћанин, јеромонах Атанасије наводи и читав низ историјских нетачности. Наиме, у тексту који ће за који тренутак бити наведен, моћи ћемо да запазимо да овај јеромонах³ наводи како су и „први хришћани славили славу на сличан начин као и ми данас“, уз свето жито, славски колач, свету водицу, свеће, тамјан и остало, иако се поуздано зна да ниједан од ових

1 Јустин Поповић, Свечарска житија (текст јеромонаха Атанасија „О крсној слави“), Манастир Хиландар 1995. год. стр. 65–67. Нагласак мој.

2 Наведено дело, стр. 67–68. Нагласак мој.

3 А касније и епископ захумско – херцеговачки, Атанасије Јефтић.

елемената није био присутан у богослужењима Цркве у првих неколико векова. Обратимо дакле пажњу на следећи навод:

„И први хришћани су на сличан начин славили Славу као што и ми данас слаavimo и као што наши свети Манастири и Цркве данас славе: после завршене свете Литургије у храму сви присутни иду за једну заједничку трпезу љубави: сви се заједно са свештеником помоле Богу, **уз свету водицу, свећу и тамјан, затим се благослови свето Жито и преломи и прелије вином свети Колач**, и онда се помену сви наши сродници на земљи и на небу, па се онда, уз љубљење и молитвене жеље и честитања, сви заједно утеше за општом трпезом оним што је Бог дао и домаћин спремио. А све то се чини у Славу Божију и у част Светога чији се свети спомен тога дана слави.“¹

Значај крсне славе у српском Православљу (Светосављу)

„Пре свега то је *молитвени празник* домаће Цркве. Крсну славу чини неколико битних хришћанских обележја:

Славска водица се на неколико дана пред славу освећује од стране надлежног свештеника у православном дому који слави. Ту освећену водицу од које сви укућани по мало пију, домаћица употребљава за мешање славског колача.

Славски колач се меси од чистог пшеничног брашна и украшава различитим украсима од теста а на његовом централном делу ставља се печат (слово) са словима **ИС ХС НИ КА**, што значи Исус Христос побеђује. Колач симболише Христа који је хлеб живота а вино којим се при резању прелива симболише крв која је текла из Христових рана.

Славска свећа се пали непосредно пред резање славског колача. Њена светлост симболизује светлост науке Христове и она гори целог дана на дан славе.

Славско жито (кољиво или панаија) (...) Жито се приноси у славу Божију, у част светитеља који се слави и за *покој души умрлих* сродника оних који славе.²

Сагледавајући укратко неке елементе који су присутни у славском церемонијалу, упознали смо се њиховим симболичним значењем. Међутим, славски церемонијал подразумева још неколико момената. То су молитва пред иконом светитеља који се слави, освећење славског колача и жита у цркви или дому свечара - које обавља свештеник, као и такозвано „дизање славе“ (или: „испијање вина у славу...“). Према Димитрију Калезићу, икона светитеља у време празника има приоритет поштовања над свим осталим иконама у кући, па чак и над иконама Христа и Богородице.³ Дизање славе се обавља на тај начин што се сви присутни окупе око стола на коме се нала-

1 Исто, стр. 69. Нагласак мој.

2 Ранковић, Живот српске цркве, стр. 181, 182. Нагласак мој.

3 Види код: Димитрије Попадић, Светосавски пример контекстуализације еванђеља, Нови Сад, 2002. год. стр. 51.

зе славски колач, свећа и вино, скину капе и *устану*. Након што се домаћин прекрсти, помене Бога и светитеља који се слави, он пољуби славску свећу и упали је. Свештеник или домаћин, потом, ломи или реже славски колач у облику крста преливајући га вином. После тога, један од гостију (назван „долибаша“) се прекрсти и у дубокој побожности почиње да изговара молитву у част „дизања славе“.¹

У „Веронауци у кући“ читамо још понешто о томе шта се дешава на сам дан прославе:

„На дан славе свештеник реже колач у цркви или у дому свечара. После тропара или песме *у част светитеља*, свештеник чита молитву призивајући благодат Светога Духа за здравље и напредак домаћина и његове породице, подигне колач, пререже га унакрсно и прелије вином и са домаћиним или са чланом његове породице окреће колач уз песму: „*Свети мученици*, који сте лепо страдавши увенчали се, *молите се Господу* да се смилује на душе наше. (...) Колач се потом преломи и целива трипут уз речи: „Христос посреди нас“ и одговара: „Јесте и да буде“. Потом свештеник упуту молитву Господу Богу за здравље и свако добро домаћина и његове породице.“²

На крају крајева, после сагледавања читавог низа благослова који долазе на православне Србе који прослављају крсну славу, чини се да се свештеник Јовић са правом пита:

„Ми се православци питамо за ког то новог проповедника из било које секте да одбацимо веру, српство, **Крсну славу** и целу нашу историју?“³

Управо због оваквих навода и тврђења православних аутора о поменутој прослави, велики број Срба верује да је управо светковање крсне славе једно од најосновнијих обележја хришћанског (читај: православног) вероисповедања. Ипак, у православној црквеној али и секуларној литератури постоје текстови који нам доказују да традиционална српска црква, која ову прославу подржава и заговара, ипак има исправно знање о њеном чисто паганском пореклу. Протођакон Љубомир Ранковић о пореклу крсне славе овако казује:

„Једна од најизраженијих карактеристика српског Православља, за коју не зна хришћански свет, јесте крсна слава. Пре примања хришћанства Срби су били многобожачки народ. Поред врховног бога Перуна кога су сви поштовали, *сваки дом је имао своје домаће божанство*. По природи сентиментални, Срби су се *у сусрету са хришћанством најтеже одрицали тих домаћих божанстава*. Мудри Немањин син, *Свети Сава, је бесловесне многобожачке кумире и идоле, заменио великим светитељима Цркве Христове*, који постадоше заштитници српских домова, породица и огњишта. **Тако је настала крсна слава.**“⁴

1 Види: Живот српске цркве, стр. 182, 183.

2 Веронаука у кући, стр. 94. Нагласак мој.

3 Ранко Јовић, Секте и лажни пророци, стр. 59. Нагласак мој.

4 Љубомир Ранковић, Живот српске цркве, Глас Цркве, Ваљево 1989. год. стр. 180-181. Нагласак мој.

У управо цитираном тексту је вероватно најинтересантнија изјава да се Срби нису желели да одрекну својих паганских кућних богова – заштитника, зато што су по природи били сентиментални (дакле, исувише осећајни и „мекане душе“). Овакво одбијање да се у потпуности покоре Господњем еванђељу и одрекну се свега што није Божије се, дакле, уместо отвореним преступништвом, назива сентименталношћу. Овакав „сентиментализам“ никада није био својствен правим хришћанима, што сам и показао у претходним поглављима. Као што ћемо се уверити приликом даљег проучавања предмета слављења крсне славе код Срба - иако је предмет обожавања (у овом случају слављења), наместо кућног божанства замењен хришћанским светитељем, читав церемонијал је остао потпуно идентичан.

У давним временима, вековима пре Христовог рођења, када је израиљски народ требао да уђе у обећану земљу путујући из Египта, Господ га је упозорио следећим речима:

„Чувај се да не заборавиш Господа, који те је извео из земље Мисирске, из куће ропске. **Господа Бога својега бој се**, и њему служи, и његовим именом се куни. **Не идите за другим боговима** између богова других народа, који су око вас. Јер је Бог ревнитељ, Господ Бог твој, усред тебе, па да се не би разгњевио Господ Бог твој на те и истребио те са земље.“¹

Божија заповест је била веома јасна. Израиљци нису смели ни у ком случају да прихвате паганска божанства и њима одају поштовање у било ком облику. Поготово се подразумевало да нису смели да их преименују а затим поштују као „светитеље“ своје религије. Овакво „преименовање“ египатског бога Аписа (или Афиса; са којим су Израиљци имали прилике да се сретну док су били у ропству а који је био представљан у облику телета) именом Бога Авраамовог, Исааковог и Јаковљевог довело је до тога да је Јахве (Господ) желео да уништи читав јеврејски народ. Мојсије се био толико разбеснео због поменутог греха да је разбио плоче са заповестима које му је Бог претходно дао.²

Новозаветно хришћанство такође потврђује ове старозаветне принципе. Цитирајући неке од древних светих текстова, апостол Павле казује овако:

„Не вуците са неверницима јарам који је за вас туђ; јер чега заједничког има праведност са безакоњем? или какву заједницу има светлост са тамом? У чему се Христос слаже са Велиаром? или какав удео има верни са неверником? **Како се храм Божији слаже са идолима?** Ми смо, наиме, храм Бога живог, као што Бог рече: ‘Становаћу и живећу међу њима, и бићу им Бог, а они ће бити мој народ. Зато *отидите од њих и одвојте се*, говори Господ, и *не дотичите оно што је нечисто*, па ћу Вас примити, и бићу вам отац, а ви ћете бити моји синови и кћери, говори Господ сведржитељ’.“³

Свето писмо врло јасно ставља до знања сваком потенцијалном Господњем следбенику да мора потпуно да буде одвојен од свега онога што

1 5. Мојсијева 6:12-15. Нагласак мој.

2 Види: 2. Мојсијева 32. поглавље, поготово стихови 1-4. Као што из ових стихова произилази, Израиљци нису том приликом имали жељу да направе лик египатског већ свог, јеврејског Бога. То су учинили на тај начин што су многобожачком лику (идолу) дали име свог Бога.

3 2. посл. Коринћанима 6:14-18. Нагласак мој.

припада „тама и безакоњу“, тј. остацима идолопоклоничких религија као и самом Велијару (сотони). Немогуће је да особа буде прави следбеник и ученик Исуса Христа а да у исто време не жели да се одрекне својих кућних богова заштитника као ни обичаја и церемонијала који се налазе у склопу њихових прослава.

У наредних неколико реченица рећи ћемо нешто више о правом значењу светковања крсне славе у српском многобожачком култу, одакле је ова прослава изворно потекла.

Крсна слава у старој српској религији

Веселин Чајкановић нам по питању ове светковине нуди веома коректне и детаљне одговоре, а који се слажу са признањем појединих православних аутора да је крсна слава преузета из старе српске религије (из периода пре примања хришћанства):

„О постанку и значају крсне славе истраживачи се не слажу: по једнима, слава би била хришћанског порекла и постала ‘од имена које се у првом кршћавању народа надјенуло коме’; по другима, то би био **празник из старе вере**, намењен, првобитно, митском претку, родоначелнику породице (какав је отприлике био римски *lar familiaris*); или каквом **старинском божанству, које је доцније црква заменила неким хришћанским свецем**.“¹

У српском народу постоји више назива за ову светковину. Најчешћи је, дакако, „крсна слава“, али и постоје и називи попут: „слава“, „крсно име“, или „светац“. Према Чајкановићу, крсна слава (крсно име) је у својој суштини помен, тј. слава прецима (која наравно не само да није хришћанског порекла, већ се базира на изразито нехришћанским веровањима и пракси):

„Обред је врло прост, и састоји се у **жртвовању** кољива и колача, и напијању вина (‘устајање у славу’). Жртву приносе само мушки потомци, и то по правилу домаћин куће, дакле најстарији мушки потомак (...) У *култу предака*, крсно име најважнији је жртвени датум. Ако би се десило да мушки потомци изумру, и да се на тај начин прослављање крсног имена прекине, то би била највећа несрећа.“²

Објашњавајући у своме делу да се теорије по којима је крсна слава изворно црквени празник требају одбацити, овај аутор констатује да је поменута прослава празник из старе српске вере. Говорећи о жртвовању кољива као и о напијању вина (устајању) у славу, он тврди да је то веома познат ритуал из *мртвачког култа*, који је познат и у старим религијама других народа. Заправо, закључак који се изводи на крају јесте да је ова прослава заправо првобитно била *празник митског претка једне породице, као и свих осталих предака*. А оно што је још занимљивије, јесте и порекло самог назива „крсна слава“.

¹ Чајкановић, књига друга, стр. 473. Нагласак мој.

² Чајкановић, књига пета, стр. 150. Нагласак мој.

Поштовање крста у старој српској религији

Према Чајкановићу и другим ауторима које он наводи, назив „крсна слава“ потиче заправо од „славе“ тј. „прослављања“ крсног симбола (дрвеног крста) којим је био представљан малопре поменути митски предак или неко од старинских божанстава. Овај аутор сматра да називи „слава Божја“, „крсни дан и крсница“, као и „крсни колач и крсна свећа“, свакако указују да је жртва тога дана била приношена крсту. Одговарајући на питање о коме се крсту заправо ради, Чајкановић пише овако:

„Питање је сада коме то крсту? И овде је могућан само један одговор: слава је чисто домаћи празник, домаћа мистерија, и пошто је, као таква намењена неком божанском нумену, не може ништа друго доћи у обзир него онај прост, дрвени крст, који се, као највећа светиња, налази на зиду у свакој српској кући. Томе крсту, који је старији и важнији и од саме славске иконе (...) намењује се слава и жртвена гозба. Наравно да је сада од највећег интереса знати шта је у ствари тај крст, и кога представља. Одмах можемо рећи да он, првобитно, **није био хришћански симбол**; најмање би се још смео идентификовати са круцификсом¹, чији је култ православним Србима непознат: тај домаћи крст, по своме пореклу, је **претхришћанска култна слика, старински српски идол**.“²

Као један од доказа да је овај крсни знак представљао старинског српског бога или пак митског претка, Чајкановић наводи и посебне прописе који су важили за израду и чување крста. Наиме, по правилу, крст треба да буде направљен од *светог дрвета*, каква је на пример липовина, лесковина, врбовина или тисовина. Такође, попут старих Грка, Римљана, Египћана и Индијаца, који су купали и облачили кипове својих богова, исти обичај важи и за српски кућни крст. Приликом сахрана у неким деловима Србије, крст који се носи пред поворком ожалошћених а потом забада више главе покојника тј. његовог гробног места, облачи се тј. „кити“ пешкиром, који заправо треба да буде његова хаљина. Исти обичај се односи на крстове који се постављају као „страшила“ за птице на житним пољима; они се такође облаче у „хаљине“ - макар оне биле старе и поцепане (ова „страшила“, заправо, некада су представљала идолске ликове од којих се очекивала заштита усева и родна година. Уосталом свако зна да се ових страшила птице готово уопште и не плаше).³ Што се тиче ритуалног купања крста (као и икона), у неким деловима Србије, према Чајкановићу и Саватију Грбићу, постоји обичај да се на дан св. Јована или Богојављања (6. и 7. јануара по старом календару) кућне

1 „Круцификс“ подразумева крст на којем је био разапет Исус Христос. Овај крст је био справа којом су Римљани извршавали смртну казну над већим политичким преступницима. Иначе, крст није постојао у апостолском хришћанству као *симбол* коме се поклањала нека већа папжа. Када год апостоли (и сам Исус) у Новом завету помињу крст (Еф. 2:16; Кол. 1:20; 2:14; 1. Кор. 1:17-18; Фил. 3:18; Гал. 6:14) они то чине да би истакли важност и позитивне последице Христовог страдања и смрти за спасење верника и њихово посвећење Богу, а не да би одали поштовање дрвеној направи на којој је њихов Господ био разапет.

2 Чајкановић, књига пета, стр. 155-156. Нагласак мој.

3 На истом месту.

„иконе и крстови однесу на реку или кладенац и мало оперу од прашине и опет врате на своје место.“¹ Према истом аутору, тога дана се, поред купања *крста* купају и *људи*, што је треба да представља остатак веровања да су се претходних „некрштених“ дана онечистили присуством демонских духова који су посећивали њихове домове.² Овај обичај нас свакако подсећа и на дешавања која се одигравају у Србији сваке године на Богојављање, када у воду ледом окованог Дунава (и других водених површина) скаче неколико десетина пливача (младића и девојака) који настоје да први стигну до крста који је од стране православних свештеника спуштен у воду. Очигледно је да се овај обичај обдржава под окриљем цркве и даље, упркос великој опасности да неки од учесника (а поготово девојке) до краја живота упропасте своје здравље.

Светитељ као заштитник домаћинства

На самоме послетку, пре доношења крајњег закључка желим да кажем неколико речи и о „заштитницима српских домова, породица и огњишта“, тј. светитељима који су у тој улози заменили старинска божанства и митске дивинизирани претке (по речима протођакона Љ. Ранковића).

Професор филозофског факултета у Нишу, др Веселин Илић, слажући се са Чајкановићевим закључцима између осталог каже:

„У религијској култури Срба обреди који прате култ претка и који се приређују митском, дивинизираним Претку, према Чајкановићу и другим истраживачима (С. Кулишић, С. Зечевић, С. Тројановић) очували су се у слављењу крсне славе, али се у култури српског православља митски предак јавља **преобращен** у лику хришћанског свеца, као и у општем празнику мртвих – Задусницама.“³

Према Чајкановићу, након годину дана од смрти покојника, у култу мртвих, поменути сродник бива *хероизиран* тј. бива уврштен у круг божанских предака који имају улогу заштитника фамилије и племена. Овом божанском митском претку, заштитнику, у току прославе која је њему у славу приређена (крсна слава), приноси му се храна и пиће (славски колач, кувано жито, вино...) а од њега се, заузврат, очекује заштита и помоћ целокупној фамилији у свим приликама а посебно благослов плодности и материјалног благостања.⁴

Закључак

Између осталог, оно што се може приметити и закључити на основу свега претходно изнетог јесте следеће:

1 Чајкановић, књига прва, стр. 382.

2 Наведено дело, стр. 385-386.

3 Веселин Илић, Религија и култура, Просвета – Ниш, 1995. год. стр. 202-203. Нагласак мој.

4 Види: Чајкановић, књига пета, стр. 123-132.

- Крсна слава је изворно пагански празник намењен обожавању божанстава из старе српске вере;
- Свети Сава је поменуто божанства заменио хришћанским светитељима;
- Целокупни церемонијал као и материјални елементи који се користе остали су потпуно идентични.

Иако Лазар Милин у својој књизи „Научно оправдање религије“ изражава став да, и поред тога што етнологзи налазе везу између крсне славе и старинског паганизма, православне Србе то „не треба ништа да се тиче, јер они заправо славе Христа“¹, ипак сматрам да они који за себе говоре да „право славе“ Бога не би смели да то чине на начин који није „прав“ тј. онако како су њихови преци прослављали древна божанства.

Пошто је, после свега изнетог, постало јасно да су сви елементи ове прославе, коју већина Срба сматра веома важном хришћанском светковином, заправо у потпуности нехришћански (чак и веома препознатљиво окултистички и демонистички), налазимо да је потпуно оправдано становиште еванђеоских хришћана који, желећи да угоде свом Спаситељу, одбацују обичаје који Њему нису угодни и у том смислу упућују и друге људе да их се не придржавају. Оно што преостаје сваком читаоцу ове књиге јесте да, у складу са управо спознатом истином о овој прослави, изабере да ли жели да служи Господу на прави начин, онако како се то чинило у апостолско доба, или пак у складу са многовековном традицијом која ни у чему не одговара светописамском откривењу.

¹ Види: Лазар Милин, Научно оправдање религије, Апологетика, Црква и секте, књига 6. стр. 435. Београд 1986. год. (Издање: Романов, Бања Лука, 2001.).